

ליסטית. נגלה בה מרחב-מחיה רב יותר מאשר בעבר, היא אנושית יותר, פתוחה לקליטת חריגים. לפי נעמי פרנקל, דווקא התערערות המסגרת הנוקשה והצירוף של חיי קהילה קטנה ואינטנסיבית עם הנכונות להכיר בזכות הפרט לחיות לפי דרכו הם שהפכו את הקיבוץ למקום שהפרט יכול לחיות בו בעת משבר ולזכות לתמיכה אנושית ולהבנה.

א.ז.

פארק עדן

קריאת שירי "פארק עדן" כמוה כישיבה מול חלון של רכבת-נוסעת; קצבן הפנימי המהיר של השורות, חילופן המהיר של התמונות, הפסיחות המרובות, כל אלה מותירים את הקורא מתנשם ומתנשף כקטר עצמו. ולא לחינם מופיעה כה תכופות תמונת הרפכת או תמונת המסע המסחרר:

הקרונות שהביאוני עד הלום סבלו / מחב"ט
טה גדולה.

או:

וקול תרועת הקטר באזני / קטר כחול
צהוב / ... / וקול משק הפסים במנהרה /
בא בהם בלי סוף.

והעולם מתגלה אף הוא כמו מבעד לחלון סגור. עולם של מראות אטומות-למחצה וצבעוניות המתחלפות בלי הרף, והנקלט בדו-ממדותו, כמו בשטחיות:

אור חושך / אור / חושך / אור / מקלט
כחול / מפלט אל / החושך / מקלט אל /
האור... (ע' 68)

היציאה למסע-הבריחה אל מעבר לדו-ממדות, אל מעבר לזמן-הופכת נושא "גורלי" בשירה: המשורר הוא המפתח לנסיעה, המשטה בעצמו ובאחרים, יוצר האגדה על-אודות עולם שמעבר לנגלה בעד החלונות הסגורים והמבטיח כי צפייה וציפייה תבאנה להתגלותו של אותו עולם. הב-

התאמת מיקצב דבריהם אל עולמם הפנימי. בחינתה את חברת הקיבוץ ואת המאורעות המתרחשים בארץ בשנות ה-30 וה-60 משוחררת ממוסכמות והיא א-פוליטית מכל-וכל. כריאקציה לספרה הקודם, ואולי אף להשתייכותה משך שנים רבות ל"השומר הצעיר", היא מדגישה בעיות בין-אישיות שבחיי הקיבוץ ומעלה גיבורים בעלי התיח"סות אישית, חריגה מעט, כלפי המתרחש בחברתם המסוגרת ומחוצה לה.

העילה לכתיבת הסיפורים על-ידי הגיבורים השונים היא משבר עמוק ביחסים ששררו ביניהם, יחסים שנראו הרמוניים, בעיקר בזכות שני הגיבורים המבוגרים—בעל ואשה חסוכי-ילדים, חברים ותיקים בקיבוץ. מחלתה של עמליה, החברה הפועלת לפי הנורמות של הקיבוץ (ושנעמי פרנקל הצליחה להפקיעה ממסורת תיאורה השיגרתית או הסאטירי), מורזת את התפוררות ההרמוניה החיצונית ששררה בין הגיבורים ומבליטה את בדידותו של כל אחד מהם. זכרון קשריהם המורכבים קודם ההתפוררות, המורעקה של היעדר הידברות והתהייה על התהליכים הסמויים שלא היו נהירים להם, כל אלה גורמים לגיבורים שייענו לפניית הדוד סלומון המבוגר ויכתבו איש-איש אשר עם לבו.

סיפורו של הדוד וסיפורי הצעירים מעלים שתי עלילות המתרחשות במרחק דור. חרף השוני בין גיבוריהן, וחרף השוני המופלג בתנאי התרחשותן, יש ביניהן הקבלה לא מעטה, והעלילה האחת בת-זמננו נמשכת, בסמוי ובלא-מודע, מקודמתה.

נעמי פרנקל חותרת לחשוף את מניעי ההתלכדות בצוות של ראשוני הקיבוץ. היא מתארת תיאור ראשוני, חיוני את מערכת היחסים ביניהם והורסת, בכוונה או שלא בכוונה, את אגדת האידיליה של חיי-הצוות בראשית ימיו של הקיבוץ. מן התיאור עולה חברה אכזרית בה שולטים הבינוניים העושים שימוש צבוע באידיאולוגיה למימוש מאוויים פרטיים. דווקא חברת-הקיבוץ של היום מתוארת כהטרוגנית יותר ופתוחה עם כל היותה קומפקטית ואנטי-אינדיבידואל-

* איל מגד: פארק עדן (שירים), הוצאת עקד, 1972; 73 עמ'.

תהיה הליכה פאראדוקסלית, סופה בקץ הדברים. בלא-כלום:
 ככל שאני הולך רחוק / אינני מתרחק
 ככל / שאני מתקרב / אינני מתקרב. (ע' 20).

ב.צ.

עץ הבסון

דן צלקה כינס חמישה סיפורים שעלילותיהם מתרחשות בהפרשי-זמן ובסביבות שונות זו מזו. משותפת להם גישת הסופר אל החומר, ויש דמיון גם במצבים שהגיבורים נקלעים אליהם ובפרולימטיקה שלהם.

עלילת "עץ הבסון" מתרחשת בתל-אביב של סוף שנות ה-30, וגיבוריה נער-מתבגר שבא מגרמניה ובני משפחתו, שהאוירה של קהילת מהגרים וזרותם לסממנים המזרחיים של סביבתם מחדדות את הניפור שביניהם ומחזקות את היאחזותם בסימנים חיצוניים של תרבות ביתם הראשון.

גיבורי "אהרונני וחובבי העתיקות" חיים פיזית בירושלים אך הם מנותקים כליל מנופיה ומחברתה. הם מכונסים בתוך זכרי-התיחסות לטקסטים אירופיים שהכירו מתקופת לימודיהם. הללו כשהם מנותקים מהקשרים מתקבלים כתמלילים של טכסי-פולחן עתיקים המשומרים בלי שיבין איש מדוע הוא נוטל בהם חלק. "סוף הדאעון" הוא סיפור קשריו המקריים של קצין ושל ארכי-אולוג לשרידי שבט בדואי. קשרים אלה הופכים מעורבות עמוקה העומדת בסתירה לתפקידו של הגיבור כקצין, ההופך שותף להשמדתם של שרידי השבט.

ב"ליל חורף" נקלעת סטודנטית אל שוליה הלא-יהודיים של ירושלים בחיפוש אחר עשייה של משמעות. הריקות והמבוכה שלאחר מלחמת-1948 מולידים ציפייה לחסות ולחסד—המסתורים של מוסדות הכנסיה ושל שליחיה והתפאורה המרשימה שלהם משמשים מקור-משיכה ארעי.

* דן צלקה: עץ הבסון; הקיבוץ המאוחד, 1973.

טחת השירה: מסע אל הדברים בראשוניותם, מירוץ שמטרתו לטעום את הדברים לפני היותם מסוגים ברשימות הכרונולוגיות של הזמן ושל ההיסטוריה. הזמן וההיסטוריה פירושם ראשוניות שאבדה:

הכל בידי / חוץ / ממה שנעשה. / אין להשיב... (ע' 9)

וההבטחה האופטימית הטוענת:
 ...כבר כל דבר היה / לפני זמנו... (ע' 42)
 או:

...כאילו היו דברים בעולם / לפני היותם... (ע' 50)

השירה כפיתוי "לאבד את הדרך חזרה" מן הראשוניות אל ההיסטוריה. המשורר כרמאי הבודה שקרים, הבורא מיתוסים מדמיונו, החולם ומנציח את חלומותיו. השירה תתאר את המשורר כנקלע למצבי-ביניים, למבואות סתומים שבין הציפייה למסע לבין המסע עצמו; והיא תנציח אותם מצבי-ביניים במ-לים כגון:

...קניתי כרטיס כניסה לרציף ונפרדתי ממנו / ... / הנה זה חדשים אני יושב על המזוודות / צופה אל הנהר / וסופר / את העננים הבאים מצד דרום / ומחשב... השירה "מחשבת את הקץ"; מחשבת את הזמן. סופרת את השנים כדי לגלות את קצו, את גבולותיו של העולם הנראה. "פארק עדן", הגובל בעולם הנראה, פותח את שעריו לרגעים לפני השירה. "פארק עדן" איננו מקום אלא רגע בזמן, התרגעות של הזמן, בה הציפייה והתגשמותה אחד הם, בה נעלמו המחיצות בין החישוב לבין הקץ. "פארק עדן" כפירצה של אותנטיות בתוך הזמן:

והנה אני בשערי פארק עדן / לא מופר / מצופה / ומלא אורה בצהריים... (ע' 7).
 "דהרת" המקצב בשירי "פארק עדן" היא, אולי, הצד היפה ביותר שבהם, הממחיש ביתר-שאת את "כוונותיה" של השירה, כוונות שהן אוניברסליות כשלעצמן וזכו כאן לביטוי הולם (על משקל "הלמות פטי-שים"). מקצב השירה כמקצב חיי גוף ה"מס-רב להיות במקום שהוא ישנו", המחפש תמיד, ההולך תמיד, החולם תמיד: השירה